

ДЕМОКРАТИЗМ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА СПІВРОБІТНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Стаття присвячена дослідженню співробітництва територіальних громад як прояву демократизму на місцевому рівні та інституту, який обов'язково передбачає використання елементів партисипативної демократії. Досліджено особливості застосування у процедурах започаткування співробітництва територіальних громад таких засобів партисипативної демократії як місцеві ініціативи та громадські обговорення. З'ясовано загальнотеоретичні аспекти цих форм локальної демократії, розглянуто їх зміст в контексті новітніх законопроектних ініціатив. Внесено пропозиції щодо уточнення їх змісту та визначення засадничих аспектів у базовому Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Акцентовано необхідність забезпечення рівноваги форм репрезентативної і партисипативної демократії у процедурах із започаткування проектів співробітництва територіальних громад.

Ключові слова: демократія, місцеве самоврядування, співробітництво територіальних громад, форми партисипативної демократії, місцеві ініціативи, громадські обговорення, громадські слухання.

Куян И.А., Грушко Ж.В. Демократизм как необходимое условие сотрудничества территориальных общин.

Статья посвящена исследованию сотрудничества территориальных общин как проявления демократизма на местном уровне и института, который необходимо предусматривает использование элементов партисипативной демократии. Исследованы особенности применения в процедурах, связанных с началом сотрудничества территориальных общин, таких инструментов партисипативной демократии как местные инициативы и общественные обсуждения (общественные слушания). Выясняются общетеоретические аспекты этих форм локальной демократии, рассматривается их содержание в контексте последних законопроектных инициатив. Вносятся предложения по уточнению их содержания в базовом Законе Украины «О местном самоуправлении в Украине». Акцентируется необходимость обеспечения равновесия форм представительской и партисипативной демократии в процедурах проектов сотрудничества территориальных общин.

Ключевые слова: демократия, местное самоуправление, сотрудничество территориальных общин, формы партисипативной демократии, местные инициативы, общественные обсуждения, общественные слушания.

Kuyan I.A., Hrushko Z.V. Democracy as a necessary condition for the cooperation of territorial communities.

The article is devoted to the study of cooperation of territorial communities as a manifestation of democracy at the local level and an institution that requires the use of elements of participative democracy. The peculiarities of application of such instruments of participative democracy as local initiatives and public discussions (public hearings) in the procedures connected with the beginning of cooperation of territorial communities are studied. The general theoretical aspects of these forms of local democracy are elucidated, their content is considered in the context of the latest legislative initiatives. Proposals are made to clarify their content in the basic Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine». It emphasizes the need to ensure the balance of the forms of representative and participative democracy in the procedures for cooperation projects between territorial communities.

Keywords: democracy, local government, cooperation of territorial communities, forms of participatory democracy, local initiatives, public discussions, public hearings.

Конституція України визначає засади демократичної правової держави із визнанням та гарантуванням місцевого самоврядування. Утверджуючи місцеве самоврядування як право територіальної громадяни самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, Основний Закон ставить місцеве самоврядування «в ранг природного права територіальної громади» [1, с. 183] і, таким чином, ще раз підкреслює нерозривність і взаємообумовленість демократизму державної організації суспільства і гарантованості місцевого самоврядування.

Очевидно, що демократизм і місцеве самоврядування – категорії взаємопов'язані. Адже демократичною вважається держава, у якій функціонує народовладдя, проявом якого є і місцеве самоврядування. Як слушно відзначає Р.Максакова, «місцеве самоврядування й державна влада мають єдине джерело влади – народ. Разом з тим місцеве самоврядування, як елемент політичної системи, свідчить про те, що у країні поряд з інтересами особи й держави визнаються та гарантуються ще й місцеві (муніципальні) інтереси, пов'язані з вирішенням питань безпосереднього забезпечення життєдіяльності населення на відповідній території» [2, с. 28].

У процесі запровадження в Україні реформи з децентралізації державної влади та муніципального розвитку створюються нові засоби забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень. Серед них на особливу увагу заслуговує інститут співробітництва територіальних громад.

Конституційні засади співробітництва територіальних громад визначені у ст.142 Конституції України, у якій закріплюється право територіальних громад сіл, селищ і міст об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби. Ця норма стала основою для прийняття Закону України «Про співробітництво територіальних громад» від 06 червня 2014 р. (далі – Закон про співробітництво) [3]. Завдяки йому створено ще один дієвий механізм досягнення цілей, визначених Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» На сьогодні інститут співробітництва територіальних громад активно розвивається. На кінець 2017 р. в Україні зареєстровано близько 80 договорів про співробітництво [4].

Та це не означає відсутності проблем як в цілому у реалізації місцевого самоврядування, так і в розвитку співробітництва територіальних громад в Україні. Невирішеність проблем, пов'язаних із неузгодженістю місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад, корпоратизацією органів місцевого самоврядування, закритістю і непрозорістю їх діяльності, високим рівнем корупції, призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги та не сприяє підвищенню результативності запроваджуваних реформ.

Означені проблеми породжені низкою факторів та очевидно є нагальність їх вирішення. У цьому, на нашу думку, першочерговим напрямом має бути розвиток демократизму, якнайширше використання форм локальної демократії при вирішенні питань місцевого значення.

Демократизм у місцевому самоврядуванні, теорії походження місцевого самоврядування стали об'єктом дослідження багатьох вчених-юристів. Різні аспекти правового статусу територіальних громад, компетенції органів місцевого самоврядування, імплементації європейських стандартів місцевого самоврядування, народовладдя на місцевому рівні та форм локальної демократії в Україні були об'єктом досліджень таких вчених, як: М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, В.І. Борденюк, О.Л. Копиленко, М.І. Корнієнко, В.В. Кравченко, П.М. Любченко, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко, Х.В. Приходько, М.О. Пухтинський, С.Г. Серьогіна та ін.

Що стосується вивчення співробітництва територіальних громад як відносно нового інституту місцевого самоврядування під кутом зору реалізації на основі форм локальної

демократії, що мають тут певні особливості, то наукові праці з цієї тематики відсутні. При цьому саме такі форми партисипативної демократії як місцеві ініціативи та громадські обговорення покликані забезпечувати справді демократичний характер процедур співробітництва, а отже врахування інтересів самих територіальних громад.

Метою статті є визначення особливостей форм локальної демократії, які застосовуються в процесі реалізації співробітництва територіальних громад та їх дослідження в контексті останніх законодавчих ініціатив.

Під співробітництвом територіальних громад розуміються відносини між двома або більше територіальними громадами, що здійснюються на договірних засадах у визначених Законом формах з метою забезпечення соціально-економічного, культурного розвитку територій, підвищення якості надання послуг населенню на основі спільних інтересів та цілей, ефективного виконання органами місцевого самоврядування визначених законом повноважень (ст. 1 Закону про співробітництво) [3].

Аналізуючи наведену дефініцію, інститут співробітництва територіальних громад, безсумнівно, можна розглядати як прояв народовладдя на місцевому рівні [5, с. 67], принаймні з огляду на договірний характер співробітництва і закріплені у Законі принципи співробітництва, як-то: законність, добровільність, прозорість і відкритість, рівноправність учасників, взаємну відповідальність суб'єктів співробітництва за його результати.

Разом з тим і сам механізм співробітництва для досягнення мети кооперації територіальних громад передбачає обов'язкове використання таких інструментів локальної демократії як місцева ініціатива (ст. 5) та громадські обговорення (ст. 8). Розглянемо особливості їх реалізації в процесі запровадження проектів співробітництва територіальних громад в контексті новітніх законопроектних ініціатив. Розпочнемо з інституту місцевої ініціативи.

Місцева ініціатива є відносно новим інститутом локальної демократії, запровадженим у практику місцевого самоврядування згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [6]. Відповідно до ст. 9 зазначеного Закону, члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

У контексті поставленої у цій статті мети, постає питання про суб'єктів місцевої ініціативи. Згідно із ст. 5 Закону про співробітництво, ініціаторами співробітництва можуть бути сільський, селищний, міський голова, депутати сільської, селищної, міської ради, члени територіальної громади у порядку місцевої ініціативи. Ініціатор співробітництва забезпечує підготовку пропозиції щодо ініціювання співробітництва, яка подається на розгляд сільської, селищної, міської ради. Таким чином, в рамках інституту співробітництва територіальних громад, місцева ініціатива вже не постає як інструмент безпосередньо громадівський.

У теорії суб'єкти місцевої ініціативи поділяються на такі групи: суб'єкти ініціативи (громадяни, які проживають на відповідній території та мають право голосу, ініціативні групи або осередки політичних партій тощо); суб'єкти підготовки або проведення ініціативи (ініціатори, органи місцевого самоврядування тощо); суб'єкти виконання ініціативи (органи або посадові особи місцевого самоврядування) [7, с. 194].

Аналіз форм співробітництва, визначених у ст. 4 Закону про співробітництво, дозволяє вказати припущення, що такі з них, як делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів або утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень навряд чи будуть ініціюватися

членами територіальної громади, для яких інституційний аспект співробітництва не є пріоритетним. Натомість органи місцевого самоврядування (голови і депутати місцевих рад) безпосередньо зацікавлені у підвищенні ефективності функціонування місцевої публічної влади, оскільки від цього залежить кредит довіри до них з боку громади на майбутнє.

Відзначимо, що законопроекти останніх років, які реєструвалися у Верховній Раді України (№ 9404 від 03.07.2012 р.; № 3740 від 06.12.2013 р.; № 2296а від 06.07.2015 р.) досить жорстко визначали питання суб'єктів місцевої ініціативи. Так, в одному з останніх законопроектів (реєстр. № 2296а від 06.07.2015 р.) передбачалося встановити, що місцева ініціатива не може бути внесена депутатами відповідної місцевої ради, посадовими особами органів місцевого самоврядування, державними службовцями, працівниками правоохоронних органів тощо. Ці ж особи не можуть бути ініціаторами та членами ініціативної групи (ч. 3 ст. 3 проекту Закону) і навіть підписантами на підтримку місцевої ініціативи (ч. 4 ст. 5 проекту Закону) [8].

На нашу думку, такий підхід не лише обмежує права наведених категорій осіб як рівноправних членів територіальної громади, але й вносить суперечності в інститут співробітництва територіальних громад. Це ж стосується й інституту добровільного об'єднання територіальних громад, який передбачає аналогічні процедури та залучення інструментів партисипативної демократії.

Ми вважаємо, що у випадках, коли суб'єктами місцевої ініціативи виступають посадові особи місцевого самоврядування, питання, що становлять предмет місцевої ініціативи, повинні вирішуватися із застосування інституту місцевого референдуму, загальних зборів громадян за місцем проживання тощо й, таким чином, рішення відповідних органів місцевого самоврядування отримуватимуть додаткову легітимацію.

Ще одне питання місцевої ініціативи стосується її форми і предмета. Сам по собі цей інститут лише втілює форму ініціювання розгляду органами місцевого самоврядування питань, віднесених до їх компетенції. Крім того, місцева ініціатива як прояв соціальної активності, залежно від предмета та у зв'язку з іншими формами безпосередньої демократії може мати свої особливості (як, наприклад, місцева ініціатива щодо відкликання виборних посадових осіб місцевого самоврядування або щодо проведення місцевого референдуму (сподіваємося, останній таки отримає своє законодавче регулювання)).

У теорії питання про форму місцевої ініціативи часто розглядають в нормотворчому контексті, коли представники місцевої громади ініціюють прийняття радою проекту певного рішення. З такої точки зору, зміст конституційно-правового інституту місцевої ініціативи тлумачиться «як сукупність конституційно-правових норм, які регулюють порядок здійснення у вигляді обов'язкової для розгляду у встановленому законом порядку громадської ініціативи, спрямованої на прийняття представницьким органом місцевого самоврядування в межах встановленої компетенції нормативно-правового акта» [7, с. 192]. Крім того, вважається, що місцева ініціатива може бути спрямована на вирішення громадського значущого питання в інших формах.

У статутах територіальних громад різних рівнів так само спостерігаються різні підходи щодо форми і предмета місцевої ініціативи. В одних випадках передбачається широкий підхід, за якого предметом місцевої ініціативи може бути будь-яке питання місцевого значення. В інших, в такій якості визначається проект нормативно-правового акта, спрямованого на врегулювання питань місцевого значення.

Так, наприклад, у Статуті Вінницької міської ради місцева ініціатива визначається як вид нормотворчої ініціативи членів територіальної громади з питань, віднесених до компетенції міської ради. Місцева ініціатива реалізується у формі подання до Вінницької міської ради проекту рішення міської ради разом з супровідними документами, визначеними Регламентом міської ради (ст. 4.5) [9].

Згідно з Положенням про порядок внесення місцевої ініціативи в місті Нікополі, місцева ініціатива оформлюється у вигляді письмово викладеної пропозиції про розгляд відповідного питання чи прийняття відповідного питання проектом рішення з вирішення будь-яких питань, які віднесені до відання місцевого самоврядування, для розгляду на сесії

Нікопольської міської ради (п. 1.1) [10]. Такі підходи до форм місцевої ініціативи мають місце в статутних документах різних територіальних громад в Україні.

Свої особливості має форма місцевої ініціативи щодо співробітництва територіальних громад. У таких випадках місцева рада приймає рішення про надання згоди на організацію співробітництва. При цьому таке рішення ще не означає започаткування співробітництва, а є лише підставою для початку переговорів сільським, селищним, міським головою з потенційними суб'єктами співробітництва про його організацію та утворення комісії з підготовки проекту договору про співробітництво.

Зазначене свідчить про необхідність уточнення засад місцевої ініціативи в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Ще однією формою партисипативної демократії, яка передбачена у процесі організації співробітництва територіальних громад, є громадське обговорення.

Згідно ст. 8 Закону України «Про співробітництво територіальних громад», сільські, селищні, міські голови забезпечують протягом 15 днів проведення громадського обговорення підготовленого комісією проекту договору про співробітництво, за результатами якого сільські, селищні, міські голови вносять питання про схвалення його проекту на розгляд відповідних рад.

Відзначимо, що повноваження щодо забезпечення обговорення громадянами проектів рішень ради, важливих питань місцевого значення, вивчення громадської думки є складовою компетенції голів районних, обласних, районних у місті рад (п. 14 ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Але процедури інституту співробітництва територіальних громад та добровільного об'єднання територіальних громад передбачають наявність такого обов'язку і у сільського, селищного, міського голови.

У зв'язку з цим, варто звернути увагу на певну термінологічну неоднозначність таких форм партисипативної демократії як громадське обговорення та громадське слухання. В юридичній літературі в одних випадках їх тлумачать як тотожні, в інших – як такі, що мають різний зміст. Змістовна суперечність вказаних термінів знайшла підтвердження й у нещодавно прийнятому Законі України «Про стратегічну екологічну оцінку», яким, в тому числі, внесено зміни до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [11]. У новій редакції ст. 21 вказаного Закону, що носить назву «Громадське обговорення щодо врахування громадських інтересів» терміни «громадське обговорення» і «громадське слухання» вживаються як тотожні.

Зміст терміну «громадське обговорення (публічне громадське обговорення)» розкривається у Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 [12]. Публічне громадське обговорення, поряд з електронними консультаціями та вивченням громадської думки, є однією з форм консультацій з громадськістю.

Згідно з п. 13 вказаного Порядку, публічне громадське обговорення передбачає організацію і проведення публічних заходів: конференцій, форумів, громадських слухань, засідань за круглим столом, зборів, зустрічей (нарад) з громадськістю, інтернет-конференцій, відеоконференцій. Із цього випливає, що громадські слухання є одним із видів громадських обговорень. При цьому, як відзначають дослідники, «на практиці ситуація виглядає таким чином: в центральних органах влади перелічені форми існують майже в повній мірі; в органах влади на регіональному рівні – в частковій, неповній мірі; і майже повністю відсутні на базовому рівні (в міських радах маленьких містечок, селищ та сіл)» [13, с. 109].

При цьому у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» громадські слухання визначаються як самостійна форма участі громадян у місцевому самоврядуванні. Територіальна громада має право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування. Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду

органами місцевого самоврядування. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади (ст. 13).

Як ми вже зазначали, повноваження щодо забезпечення обговорення громадянами проектів рішень ради, важливих питань місцевого значення, вивчення громадської думки є складовою компетенції голів районних, обласних, районних у місті рад (п. 14 ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Натомість, з метою реалізації проектів добровільного об'єднання територіальних громад та співробітництва територіальних громад представницькі органи окремих сільських і селищних територіальних громад унормовують своїми рішеннями порядок проведення громадських обговорень з відповідних питань [14].

У той же час поширеною є практика нормативного регулювання громадських слухань у статутах багатьох територіальних громад, що демонструє значну різницю у підходах щодо їх реалізації, досить часто не виправдано ускладнюючи процедурні аспекти слухань.

Про необхідність уточнення змісту понять «громадські обговорення» і «громадські слухання» свідчать останні законодавчі ініціативи щодо громадських слухань [15]. Законопроектом «Про громадські слухання» відповідний інститут набув значного змістовного і функціонального розширення, але тим не менш не втратив суперечливості. Навіть більше, актуалізувалися питання уточнення його змістовних засад у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деталізації у статутній нормотворчості чи потреби його врегулювання окремим законом.

На нашу думку, якщо законопроект має на меті гарантування прав громадян України на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні, важливо, щоб законодавчі новації не обмежували відповідних прав громадян і територіальних громад.

Принагідно звертаємо увагу на те, що за логікою Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» громадські слухання поряд з іншими формами партисипативної демократії можуть бути предметом статутного регулювання. Конституція України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» містять гарантії прямої участі громадян і здійсненні місцевого самоврядування та визначають її форми. Завданням статуту територіальної громади має бути закріплення порядку реалізації цих форм (місцевих ініціатив та громадських слухань (громадських обговорень)). Але попередньо важливо в базовому Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» уточнити зміст основних форм муніципальної демократії, визначити їх принципи і ключові процедури.

Важливо забезпечити узгодження змісту інструментів місцевої демократії, визначених в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Законі України «Про співробітництво територіальних громад» та уточнення, у разі необхідності, їх особливостей.

У практичному плані це має забезпечити реальність участі територіальної громади у реалізації проектів співробітництва та урівноважити форми репрезентативної і партисипативної демократії у відповідних процедурах. А в кінцевому рахунку, – забезпечити більшу участь та підвищення ролі громади у проектах із започаткування співробітництва, що сприятиме виявленню та реалізації реальних інтересів територіальних громад та запобіганню непрозорості прийняття відповідних рішень органами і посадовими особами місцевого самоврядування.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що поточний етап реформування місцевого самоврядування має бути підпорядкований завданню забезпечення його гарантованості та реальності. Як прояв народовладдя на місцевому рівні, місцеве самоврядування потребує раціонального поєднання репрезентативної, прямої та партисипативної форм демократії. Наочно це засвідчує сучасний стан правового регулювання інституту співробітництва територіальних громад, і особливо, роль територіальних громад у процедурах започаткування співробітництва. Недостатньо чітко визначений зміст форм партисипативної демократії у базовому Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Законі України «Про співробітництво територіальних громад» і нерегульованість інституту місцевого референдуму обмежують роль самих територіальних громад у процедурах започаткування співробітництва. У контексті останніх законопроектів щодо врегулювання форм локальної демократії та з урахуванням певних особливостей місцевих ініціатив та громадських обговорень, у процедурах співробітництва важливо

враховувати багатофункціональність інструментів партисипативної демократії, їх додаткову роль стосовно форм безпосередньої демократії та необхідність їх узгодження і раціонального поєднання у процедурах інституту співробітництва територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. К. : Юридична думка, 2013. 655 с.
2. Максакова Р. Реалізація установчої влади в діяльності органів місцевого самоврядування. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 5. С. 26–32.
3. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>
4. Довідка щодо стану реалізації договорів про співробітництво територіальних громад відповідно до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» станом на 10 жовтня 2017 року. URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/spivrobotnytstvo/dovidka-shhodo-stanu-realizatsiyi-dogovoriv-pro-spivrobitnitstvo-teritorialnih-gromad-vidpovidno-do-zakonu-ukrayini-pro-spivrobitnitstvo-teritorialnih-gromad/>
5. Куян І.А. Конституційно-правові проблеми розвитку України як демократичної держави. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 66–70.
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (з наст. змін. та доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.
7. Батанов О.В. Місцеві референдуми та інші форми безпосередньої демократії в місцевому самоврядуванні. *Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: монографія* / За заг. ред. В.Ф. Погорілка [кол. авт.]. К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. 356 с.
8. Про місцеві ініціативи : проект Закону України (реєстр. № 2296а від 06.07.2015). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2_5_1.J?ses=10009&num_s=2&num=2296
9. Статут Вінницької міської ради. URL: <http://www.vmr.gov.ua/Lists/VinnytsyaCity/ShowContent.aspx?ID=3>
10. Додаток 4 до Статуту територіальної громади міста Нікополя, затвердженого рішенням Нікопольської міської ради від 22.12.2017 № 34-29/VII. URL: <http://www.nikopol-mrada.dp.gov.ua/prijmalnya/statut-mista2>
11. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. *Голос України*. 2018, 11 квітня.
12. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/996-2010-%D0%BF>
13. Шаульська Г. Реформи та оновлення механізмів взаємодії громадськості з органами публічної влади. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 3. С. 105–110.
14. Про затвердження Порядку проведення громадських обговорень з питань добровільного об'єднання територіальних громад : Рішення Бабчинецької сільської ради Чернівецького району Вінницької області від 04.02.2016 р. URL: <https://babchynetska-gromada.gov.ua/rishennya-4-chesii-7-sklikannya>
15. Про громадські слухання : проект Закону України (реєстр. № 2295а від 06.07.2015 р.). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55905

* Куян Ірина Анатоліївна – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектором Інституту законодавства Верховної Ради України.

* Грушко Жанна В'ячеславівна – аспірантка Інституту законодавства Верховної Ради України.

Стаття надійшла до редакції 12 квітня 2018 р.